

AHMET HAMDİ TANPINAR, ENİS BEHİÇ KORYÜREK VE
PEYAMİ SAFA'DA İSPİRTİZMASPIRITUALISM BY AHMET HAMDİ TANPINAR, ENİS BEHİÇ
KORYÜREK AND PEYAMİ SAFA

Abdullah ACEHAN*

Özet:

Türk edebiyatının tanınmış kalemlerinden olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Rüyaalar*, Enis Behiç Koryürek'in *Varidat-ı Süleyman Çelebi*, Peyami Safa'nın *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli eserleri ispiirtizma veya metafizik düşünce açısından ele alındı. Önce ispiirtizma, spirtüalizm, ruhçuluk, metapsişik, metafizik gibi terimler üzerinde duruldu. Asıl konuya geçmeden önce metafizik düşüncenin bizdeki gelişimi ve buna örnek olarak Giritli Aziz Efendi'nin *Muhayyelat*, Ahmet Mithat'ın *Çengi*, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Gulyabani* ve Ömer Seyfettin'in *Perili Köşk* isimli eserlerinden bahsedildi. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Rüyaalar* isimli eserleriyle konuya giriş yapıldı. Daha sonra Enis Behiç Koryürek'in *Varidat-ı Süleyman*'ı ve Peyami Safa'nın *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli eseriyle konu işlendi. Eserlerin bu şekilde sıralanmasında yazarlarının ilk adları kronolojik olarak takip edildi. Kitaplar ele alınırken de ilk önce kitabın konusu devamında da kitaptaki metafizik düşünceyi ifade eden unsurlar maddeler hâlinde sıralandı. Sonra bu kitaplar üzerine yapılmış muhtelif çalışmalardan bahsedildi. En sona ise bu çalışmanın yapılmasında faydalanılan bir kaynakça eklendi.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Metafizik, İspirtizma, Ahmet Hamdi Tanpınar, Enis Behiç Koryürek, Peyami Safa.

Abstract:

One of the well known authors of Turkish Literature Ahmet Hamdi Tanpınar's "Saatleri Ayarlama Enstitüsü", Enis Behiç Koryürek's "Varidat-ı Süleyman Çelebi", Peyami Safa's "Matmazel Noralya'nın Koltuğu" are considered in the view of spiritualism and metaphysics. Before dwelling into the subject, terms like sipritualism, metapsychic and metaphysics are handled and people were informed. Before dealing with the main subject, some information is given about development of metaphysical way of thinking in our country. While talking about the historical development of this subject, some Works named "Muhayyelat" of Giritli Aziz Efendi, "Çengi" of Ahmet Mithat, "Gulyabani" of Ahmet Hamdi Tanpınar and "Perili Köşk" of Ömer Seyfettin are mentioned. The first work of the subject is

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Kütahya aace1968@hotmail.com

“Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Rüyalar” of Ahmet Hamdi Tanpınar. Then the subject was proceeded with Enis Behçet Koryurek’s “Varidat-ı Süleyman” and Peyami Safa’s “Matmazel Noralya’nın Koltuğu”. Works are set in this order because the writers names are chronologically followed each other. When the books were handled, first, the plot of the book afterwards the elements expressing metaphysical thought in the book were arranged in sections. Then, some certain quotation about these boks were mentioned. In the end, a resources part was added.

Key words: Literature, Metaphysics, Spirtualism, Ahmet Hamdi Tanpınar, Enis Behiç Koryürek, Peyami Safa.

Giriş

İspirtizma, spirtüalizm, metapsişik, metafizik terimleri felsefe, psikoloji ve tıp terminolojisinin yanında edebiyatta da geçerliliği olan kelimelerdir¹. İspirtizma, edebiyattan önce sosyal hayatta varlığını hissettirmiş sonra edebiyata girmiştir. Edebiyatta ispiertizma ile ilk ilgilenenlerden biri gazeteci-yazar Hidayet Keşfi Akgüllü’dür². Bir diğer tanınmış edebiyatçımız olan Halit Ziya Uşaklıgil de ispiertizmaya inanmaktadır. 1942 yılında oğlunun vefatı münasebetiyle yayımladığı *Bir Acı Hikaye* isimli eserinde bu durumdan “*Evet Amentü, inanıyorum. Yaratılıştta bütün varlıkların zerreleri birbirleriyle birleşime-ulaşıma koyan bir akım vardır. Esiri dalgalar nasıl kutuptan kutuba, doğudan batıya engin denizleri, dağları aşarak sesler getiriyorsa ruhların da havaları, aradaki mesafeleri yararak birbirleriyle buluştuklarına inanıyorum*” sözleriyle bahsediyor (Uşaklıgil, 1991: 271). Süleyman Hayri Bolay ispiertizmanın bizdeki gelişimini şu şekilde ifade ediyor:

“Ruh çağırma geçen asrın sonlarında gelişmeye başlamış, memleketimizde de rağbet görmüştür. İsmail Fenni merhum 1928’de çıkardığı ‘Maddiyun Mezhebinin İzmihlali’ adlı kitabında maddeden mücerred bir ruhun varlığı ispat için ruh

¹ **Spiritisme:** Ötülerin ruhlarının bâki bir hayat sürdürdüklerini, maddi şahsiyete sahip olduklarını, bunların alelade gözlerle görülemeyeceğini ancak yaşayan kimselerle bazı hallerde ve bilhassa medyumlar vasıtasıyla münasebette bulunabileceklerini kabul eden meslek (Bolay, 1990: 252).

Spiritualisme: Ruhun varlığını, ebediliğini ve başka bedenlere girmek üzere ölümden sonra devam ettiğini kabul edıştır (Bolay, 1990: 253); Ahmet Hilmi, spirtüalizmi ruhaniyyun olarak isimlendirir ve ona göre spirtüalizmi ilk planlı bir şekilde ele alıp programlayan Platon’dur. Ahmet Hilmi’ye göre Platon, ölümlü bir beden yanında ölümsüz bir ruhu kabul ettiği gibi ruh daima beden kafesinden kurtularak ilahi kaynağa dönmeye çalışır. Yani ölümlü tenden ayrılan ruh, var olmaya devam eder (Uludağ, 1996: 194). Ahmet Hilmi’ye göre insan bir bedene sahiptir ama bu bedeni yönlendiren, idare eden ruhtur (Uludağ, 1996: 241).

Metapsişik: Ruh’a ait anlamındaki “psişik” sözcüğü ile “ötesinde” anlamındaki “meta” sözcüklerinden türetilen kelimedir. Ruh ötesi manasına gelir (TDK, 1966: 515).

Metafizik: Fizik ötesi demektir (TDK, 1966: 514)

² Hidayet Keşfi Akgüllü, ispiertizma ile 1932 yılında ilgilenmeye başladığını ifade ediyor (Huyugüzel, 2000: 223).

çağırma seanslarından, 75 sayfa gibi uzun bir bölüm içinde bahseder. Daha sonra Bedri Ruhselman'ın Metapsişik çalışmalarıyla gelişmiş, 1959'da Recep Doksat'ın Parapsikoloji ve Paranormal Fenomenlerin Şuur Anlayışı Bakımından Önemi adlı doktora tezi ile bu mesele akademik çapta ele alınmış oldu" (Bolay, 1990: 252)³.

Süleyman Hayri Bolay gibi Orhan Okay da sosyal hayatta ortaya çıkan ispiirtizmanın, edebiyata aksinin yirminci yüzyılın ortalarında olduğunu düşünüyor:

"1940'lı yıllarda pek çok Türk aydını ispiirtizma ve ruh çağırma ile uğraşıyordu. Kendilerine neo-spiirtualist diyen bu aydınların dernekleri, yayınları ve dergileri bulunuyordu. Peyami Safa'nın da buna büyük ilgi gösterdiği bilinmektedir" (Okay, 2010: 321).

Yirminci yüzyılın ortasına gelinceye kadar Yeni Türk Edebiyatı'nın da başlangıcı sayılan *Tercüman-ı Ahval* (1860) gazetesinin yayım hayatına başladığı günden ispiirtizmadan faydalanılarak yazılan ilk eserlerin yayımlandığı 1949 yılına kadar olan zaman dilimi içinde ispiirtizma konusunu ele alan birkaç tane eser yazılmıştır⁴. Bunlardan -kronolojik olarak- kısaca bahsedecek olursak ilk akla gelen 1796 yılında Giritli Ali Aziz Efendi tarafından kaleme alınan ve 1852'de basılan *Muhayyelat*'tır⁵. Kitap, yirmi hikâye üzerine kurulmuştur (Duymaz, 2000: 64). Kitaptaki bütün işler büyü ve cinlerle halledilir (Moran, 1991: 61). Eserde, doğa yasalarının geçerli olduğu bilinen dünyanın dışında alternatif bir dünya yaratılır ve bu dünya doğa yasalarıyla, kanunlarla değil cin, peri, sihir, büyü ve efsun gibi güçlerle yönetilir (Duymaz, 2000: 70).

Muhayyelat'tan sonra Ahmet Mithat Efendi'nin 1885'de yayımlanan *Çengi*'si gelir. Ahmet Mithat Efendi *Çengi* isimli eseri vasıtasıyla

³ İspirtizma'nın bu kadar yayılmasında Bedri Ruhselman'ın büyük bir rolü vardır: "Enis Behiç Koryürek olayından sonra Bedri Ruhselman doktorluğu bıraktı. 1948 yılında üniversitelerde ruhçuluk üzerine bir dizi konferanslar verdi. Kadri, Mustafa Molla, Şihap, Kemal Yolcusu gibi adlarla tanıttığı ruhlarla yaptığı sohbetleri anlattı. Bedri Ruhselman 1950'de Metapsişik Tetkikler ve İlmi Araştırmalar Derneği'ni kurdu. Ruh ve Kâinat adlı dergiyi yayımlamaya başladı. Derginin yazarları arasında müzisyen Hüseyin Saadettin Arel gibi tanınmış isimler de vardı. Rahmetli Cenk Koray da bu işlere pek meraklıydı. Neco, Rüçhan Çamay, Gönül Akkor gibi arkadaşlarını da bu tür toplantılara götürüyordu" (Yalçın, 2009: 386). Ayrıca Enis Behiç Koryürek, Çedikçi Süleyman Efendi isimli ruh ile Bedri Ruhselman'ın evinde tanıştığını söylüyor (Koryürek, 1949: 6).

⁴ Bu çalışmada ele alacağımız dört tane eserden [*Matmazel Noralya'nın Koluğu* (1949), *Varidat-Süleyman Çelebi* (1949), *Rüyalar* (1952), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1962)] ilk yayımlanan iki tanesinin [*Matmazel Noralya'nın Koluğu* (1949) ve *Varidat- Süleyman Çelebi* (1949)] basım yılı 1949 olduğu için bu tarihi esas aldık.

⁵ *Muhayyelat* hakkına bilgi için; Recep Duymaz, *Muhayyelat Üzerine Bir Araştırma*, Arma Yayınları, İstanbul-1999.

Muhayyelat'ı alaya alır⁶. Çengi'nin merkezi kahramanı Daniş Çelebi de *Muhayyelat*'ı okuyarak aklını sihir ve büyü ile bozmuş biridir. Ahmet Mithat'tan sonra Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1912'de yayımlanan *Gulyabani*'si gelir⁷. *Gulyabani*'nin merkezi kahramanı Üsküdar'daki bir çiftlikte hizmetçi olarak çalışan Muhsine Hanım'dır. Köşk tamamen cinler ve periler tarafından işgal edilmiştir. Muhsine Hanım bu köşkte birçok olaya şahit olur⁸. Zamanla Muhsine Hanım bu doğüstü olayların aslında birer hokkabazlık ve aldatmaca olduğunu anlar, bu olayların gerçek sebebinin de maddiyat olduğunu öğrenir.

Gulyabani'den sonra fantastik diyebileceğimiz türde yayımlanan bir diğer mensur eser de Ömer Seyfettin'in *Perili Köşk* hikâyesidir. Hikâyenin merkezi kahramanı Sermet Bey perili olduğuna inanılan ve kiracıların bir, iki ay durduktan sonra terk ettikleri bir köşkü kiralar. Sermet Bey, metafiziğe inanmayan biridir (Seyfettin, 2005: 128). Sermet Bey'in uyguladığı planla köşkteki camları kıran, beyaz elbiseyle bahçede gezen, taş atan kişinin ev sahibi Hacı Niyazi Efendi olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla çevrilen entrikalar, Hüseyin Rahmi'nin *Gulyabanisinde* olduğu gibi birer aldatmacadır (Gürbüz, 2005: 295).

Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa ve Enis Behiç'in bazı eserlerinde de bu konu ele alınmıştır.⁹ Tanınmış şairlerimizden Yahya Kemal Beyatlı bir şiirini bu konuya ayırır.¹⁰

⁶ Cervantes, *Don Kişot* romanıyla şövalyelik konusunu işleyen eserleri hicvettiyse Ahmet Mithat Efendi de *Çengi* ile *Muhayyelat*'ı hicveder: “Konusu şövalyelerin maceralarını anlatan kitaplarla alay etmek olan bu kitap[*Don Kişot*] modern romanın başlangıcı sayılmaktadır. Bizim edebiyatımızda Ahmet Mithat Efendi, *Çengi* adlı romanını bu tesirle kaleme aldı” (Kolcu, 2010: 91).

⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1912'de yazdığı *Gulyabani* isimli eserinden sonra kaleme aldığı *Cadı*, *Dirilen İskelet*, *Efsuncu Baba*, *Muhabbet Tılsımı*, *Mezarından Kalkan Şehit*, *Şeytan İş*, *Ölüler Yaşıyor Mu* gibi kitaplarında da buna benzer konuları işlenmiştir. Fakat kaleme aldığı eserleri içinde bu tarza en yakın çalışması 1932'de yayımladığı *Ölüler Yaşıyor Mu* isimli romanıdır. (Aslan, 2011: 626).

⁸ “Yattığı, kapısı kilitli odada uyandığında eşyanın yerini değiştirmiş görür, yatağında uyurken kulağının dibinde ördekler vakvaklar, odasındaki boş yüküklüğün içinde kendisiyle sevişmek isteyen peri, şarkı söyler. Bir başka gece Ahu Baba adında bir gulyabani görür” (Moran, 1991: 65).

⁹ Bazı kaynaklara göre Peyami Safa ruh çağırma seanslarına katılmakla kalmayıp, bizzat bu seansları düzenleyen bir kişidir (Yalçın, 2009: 385) ; (Ağaloğlu, 1978: 119)

¹⁰ CİN'LER -'İyi saatte olsunlar' Atalar sözü

Kızgın benizlerimiz ki parıldar görünmeden
Titirer yanında bizleri bir lahza vehmeden
Vicdanların azabımız onlar tanır bizi
Ta'zib için ziyarete gelmiş sanır bizi
Her suçlunun başında hayal-i cezayız
Her âşık aldatan kadının kalb ezâsıyız
Bir cinsimiz azab ise vicdan ve hislere
Bir cinsimiz de var ki belâdır nefislere
Lâkin bu cinsimiz daha dişlek ve zorludur
Vicdanı olmayanları nefsinde korkutur
Dünyada korku namına bizler de olmasak
Bilmezdi adam-oğlu nedir şer için yasak

Bu şekilde bir giriş yaptıktan sonra çalışmamızın bundan sonraki kısmında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı ile *Rüyalar* hikâyesi, Enis Behiç Koryürek'in *Varidat-ı Süleyman Efendi* isimli şiir kitabı ve Peyami Safa'nın *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* romanı üzerinde duracağız.¹¹ Yani buradan sonra ele alacağımız eserler ve o eserlerin konuları için fantastik roman veya hikâye tabirini de kullanabiliriz¹². Şimdi sırasıyla [yazar adına göre alfabetik olarak] bu konunun işlendiği eserleri inceleyelim¹³.

A. Ahmet Hamdi Tanpınar: *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ve *Rüyalar*

Tanpınar, ispiirtizmadan faydalanmış yazarlarımızdandır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı ve *Rüyalar* hikâyesi ispiirtizmadan istifade ederek kaleme aldığı eserleridir¹⁴. Orhan Okay, Tanpınar'ın muhtemelen Peyami Safa ile olan dostluğundan dolayı ruh çağırma seanslarına katılmış olabileceğini, ispiirtizmaya merak sarmış olabileceğini düşünüyor (Okay, 2010: 321). Ahmet Hamdi Tanpınar ile Peyami Safa arasında ispiirtizma konusundaki bir diğer benzerlik de iki yazarın bu konuyu işledikleri eserleri *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* ve *Rüyalar* hikâyesindeki bayan kahramanlardan bir tanesinin isminin ortak olmasıdır: Selma¹⁵.

A-1. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*¹⁶

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın metafizikten faydalandığı eserinden ilki *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür. Romanın adı da zaman kavramına ilişkin fantastik bir buluştur. Romandan hareket ederek merkezi kahraman Hayri İrdal'ın, Abdülhamit, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış

Bir defa hissededen bizi! Bildin mi ki kimleriz
Cinler veyahut onlara benzer vehimleriz (Beyatlı, 1990: 161).

¹² Çünkü bazı eleştirmenler bu türdeki eserler için bu veya buna benzer isimler kullanmışlardır. Berna Moran, "Romanın tümüne egemen bir duygudan söz etmek gerekirse buna "abes" in duygusu diyebiliriz" der (Moran, 1978: 48). Beşir Ayvazoğlu da benzer düşünce ile roman örgüsünü "abesler zinciri" diye tarif eder (Ayvazoğlu, 1985: 30). Mustafa Kutlu ise saçma kelimesini seçer ve yazısına "Tanpınar'ın Yalan Dünyası" başlığını atar (Kutlu, 1983: 1).

¹³ Burada sıralamayı yazar adına göre yaptık. Ahmet Sarı benzer konudaki bir çalışmasında sıralamayı eserlerin basım yılına göre yapmıştır (Sarı, 2008: 80).

¹⁴ Ahmet Sarı'ya göre Tanpınar, Huzur isimli eserinde de metafizikten faydalanmıştır:
"1. Suad'ın metafizik gerilimleri, Allah'la ilgili söyledikleri ve tespiti, anlatımlarda dünyaya ve ay üstü âleme gözlemleri İhsan'da Suad'ın tersine çevrilmiş bir teoloji olduğu ve Suad'ın iyi bir ilahiyatçı olabileceği bulduğunu da düşündürmektedir.

2. Mümtaz, kısa bir süre önce ölen Suad'ı da bir türlü unutamamış, hatta sağlığı iyiden iyiye bozulduğundan dolayı gündüz rüyaları görmeye başlamıştır. Sağlığı iyiden iyiye bozulduğundan sadece gündüz rüyaları görmemekte, Suad'ı aşırı düşündüğü ve bunu takıntı haline getirdiğinden dolayı da halüsinasyonlar duymaktadır" (Sarı, 2008: 129).

¹⁵ *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*'nda merkezi kahraman Ferit'in evlenmeyi düşündüğü kız arkadaşının adı da; *Rüyalar* hikâyesinde ise Cemil Bey'in komşusu Şakir Bey yüzünden vefat eden ve Cemil Bey'in rüyalarına giren kızın ismi de Selma'dır.

¹⁶ Burada adı geçen romanın 12. baskısı takip edilmiştir: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, 12. Baskı, İstanbul-2008

olduğunu anlıyoruz.¹⁷ Birinci şahıs anlatımla kaleme alınmış romanın geneline baktığımızda hurafeler ve boş inanışlar ağırlıktadır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* isimli eserde karşılaştığımız metafizik olayları şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Mübarek isimli saat¹⁸

B. Seyit Lütfullah¹⁹

C. Hayali Olaylar²⁰

¹⁷ Mehmet Kaplan romanı, Türk toplumunun son elli yıllık zaman çizgisine göre üç kısma (Kaplan, 1998: 158), Berna Moran ise dört kısma ayırıyor” (Moran, 1991: 224).

¹⁸ “Güzel saattir. Kendi halinde, hiç kimsenin işine karışmadan, kervanını kaybetmiş bir mekkâre gibi başıboş, dalın dalgın yürüyüşü vardı. Hangi takvimle hareket eder, hangi senenin peşinde koşar, neleri beklemek için birden bire günlerce durur, sonra ağır, tok, etrafı dolduran sesiyle hangi gizli ve mühim vakayı birdenbire ilan ederdi? Bunu hiç bilmezdik. Çünkü bu bağımsız saat ne ayar, ne ıslah ve tamir kabul ederdi. O başını almış giden, insanlardan tecerrüt halinde yaşayan hususi bir zamandı. Bazen durup dururken üst üste çalamaya başlardı. Sonra aylarca yalnız rakkasın gidiş gelişleriyle kalırdı. Annem onun bu ihtiyari hallerini hiç iyiye yormazdı. Ona göre bu saat bir evliya idi yahut da onu iyi saatte olsunlar çarpmıştı. Bilhassa İbrahim Bey’in vefat ettiği gece belki de hemen hemen haftalardır işlemeyen saatin birdenbire en derin sesiyle vurmaya başlamasından sonra bu korku hepimizin içine yerleşti. Annem o günden sonra ayaklı saatimizden hep Mübarek diye bahsetti.” (Tanpınar, 2008: 26). “Saat cansız bir varlık olmasına rağmen onun için kurban dahi kesilir” (Tanpınar, 2008: 349).

¹⁹ Seyit Lütfullah:

“Hayri İrdal’ın babası, Seyit Lütfullah’ın gaipler dünyası ile olan münasebetini hiç gözden kaçırmaz” (Tanpınar, 2008: 42); Berna Moran’a göre gaipler dünyasıyla alış verişi olduğuidia edilen bir tiptir (Moran, 1991: 227); Seyit Lütfullah’ın metafizik âlemde sevgilisi bile vardır: “Hatta orda, o hazlar âleminde Aselban adlı bir de sevgilisi vardı. Tıpkı masallarda olduğu gibi hiç solmayan güller arasında, berrak havuzların başında bülbül sesleri, gül ve yasemin kokuları, serin su şakırtıları içinde kendisi kadar güzel cariyeleriyle saz sohbetleri yapıp eğlenen yahut penceresinde tek başına oturup dostumuzu düşünme düşünme gergef işleyen bu sevgilinin güzelliğini hepimiz ezberden bilirdik” (Tanpınar, 2008: 43).

²⁰ Gerçekleşmesi çok zor, inandırıcılığı imkânsıza yakın olan olaylar:

a. Hayri İrdal’ın halasının öldükten sonra dirilmesi:

“Ertesi günü halam öldü. Ve ikindiden biraz sonra tam gömülürken tekrar dirildi” (Tanpınar, 2008: 60).

b. Ruhların, eve insan suretinde gelmeleridir:

“Bu sevimli ruhlar, karanlık ve karlı gecede siz evinizde otururken birdenbire kapıyı çalan ve sobanızın önünde paltosunu ve boyun atkısını üzerlerindeki buzlarını çatırdata çatırdata çıkaran bir misafir gibi gelmiş, hiç de kendisinin olmayan bir âlemde içimizden birisine delâlet etmiş, böylece varlığını ve yaşadığı şartların kudretini gözümüzün önüne koymuştu” (Tanpınar, 2008: 163); “Murat, Nevzat Hanım’ın masa tecrübelerinde eve çalışan bir ruhtu. Apartmanı karargâh ittihaz etmişti. El, ayak çekilince mutlaka ortaya çıkar, camları siler, halıları siler, eşyanın yerini değiştirir, kitapları düzeltir. Nevzat Hanım’ın okumasını münasip bulmadıklarını yırtar, kaybederdi. Cemal Bey’in Nevzat Hanım’a verdiği birkaç romanı daha ilk gecede yırttığını hepimizi biliyorduk. Ve bütün bu işleri aşikar şekilde gürültü ile yapardı. Nevzat Hanım’ın hizmetçisiz kaldığı zaman evi Murat’ın muhafaza ettiğini, hatta bazen kadıncağız çantasından anahtarını çıkarmadan onun kapıyı açtığını hepimiz bilirdik.” (Tanpınar, 2008: 151).

c. Hayri İrdal’ın yazdığı Ahmet Zamani Efendi kitabının başkahramanı Ahmet Zamani Efendi’nin Hayri İrdal’a ahiretten teşekkür göndermesi:

“Yazı hayatımda ilk defa görülen bu ahiretten teşekkür de layık olduğu ehemmiyetle karşılandı” (Tanpınar, 2008: 297).

d. Seyit Lütfullah’ın gaip âlemdeki sevgilisi Aselban’ın insan kılığında dünyaya gelmesi:

D. Hayali Şahıslar²¹

E. Hayali Mekânlar²²

F. İspirtizmacılar Kulübü²³

G. Metafizik anlam ifade eden cümleler²⁴

H. Metafizik istekler²⁵

I. Rüya²⁶

Eleştirmenlerin birçoğu bu romanı, sosyal hiciv açısından değerlendirir. Kaplan'a göre Tanpınar, yaşanılan zamanın metafizik bir eleştirisini yapmıştır:

“Nükteyi seven Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanında kendi nesli ile Cumhuriyet devri bürokrasisinin en güzel, en lezzetli hicvini yapmıştır. Geniş kültürü olan Tanpınar, ironik bir tavır almakla beraber, bu eserinde de derine gider” (Kaplan, 1998: 151).

Berna Moran da Mehmet Kaplan gibi bu romanı bürokrasinin bir eleştirisi olarak görür:

-
- “Onu çıkarttıktan sonra Aselban bizim gibi insan kılığına girecek, Seyit Lütfullah hakiki çehresini alacak, yani güneş gibi bir şey olacak ve bu iki emsalsiz güzellik birbirleriyle birleşecekler ve dünyamızda hakiki bir iktidar içinde mesut yaşayacaklardı.”* (Tanpınar, 2008: 44).
- ²¹ Gerçek hyatta olmadığı halde Hayri İrdal tarafından ortaya atılan, saatçilerin piri olarak kabul edilen Şeyh Zamani Efendi isminde hayali bir şahsın varlığı (Tanpınar, 2008: 8). Hayali olduğu için mezarı dahi olmayan Şeyh Ahmet Zamani'ye günü birinde mezar da bulunur (Tanpınar, 2008: 9); Hayri İrdal yaşamamış olan Ahmet Zamani Efendi'yle ilgili kitap da yazar: Şeyh Ahmet Zamani ve Eseri (Tanpınar, 2008: 13).
- ²² Seyit Lütfullah'ın gaipdeki sevgilisi Aselban'ın babasının hayali sarayı vardır: *“Aselban'ın babasının sarayında hemen hemen bine yakın melekler kadar güzel çocuk, onların bir iki misli kadar birbirini seven ve düşünen, birbirinden bir lahza ayrılmaya razı olmayan her yaştan hısım, akraba bulunurdu”* (Tanpınar, 2008: 44).
- ²³ Hayri İrdal, İspirtizmacılar Kulübü'nün muhasibidir (Tanpınar, 2008: 143).
- ²⁴ *“Seyit Lütfullah peşimi bırakmıyordu. Gaip âlemle münasebette benim yardımına alışmıştı.”* (Tanpınar, 2008: 59); *“Hemen her üç günde bir yukarı âlemden gelen tebliğler yayınlanır, tefsir edilir.”* (Tanpınar, 2008: 150); *“Sabriye Hanım şimdi öbür dünya ile oradaki hayat ile meşguldü”* (Tanpınar, 2008: 165).
- ²⁵ Seyit Lütfullah'ın gaip âlemdeki sevgilisi Aselman ile evlenmesi için Aselman'ın aile büyükleri, Seyit Lütfullah'ın Kayser Andronikos'un hazinesini bulunmasını şart koşarlar: *“Bu definenin bulunması gaip âlemdekilerin, yani Aselban'ın ana ve babasının bilhassa çok hiddetli ve Aselban kadar güzel kardeşinin sevgiliye erişmesi için koştukları şarttı. Seyit Lütfullah'ın bu define işi ile uğraşmasının tek sebebi bu şarttı”* (Tanpınar, 2008: 44).
- ²⁶ Hayri İrdal, Dr. Ramiz'in okuması için verdiği Almanca makaleyi belki rüyama girer de rüyamda tercüme edilir diye yatarken yastığının altına koyar. Daha sonra Ramiz, Hayri İrdal'a, bu hafta görmesi gereken rüyaları bildiren bir liste verir (Tanpınar, 2008: 113). Yine Hayri İrdal rüyasında, bir aslan görür ve aslan kendisine dokunmaz. Uyanınca rüyada aslan görmenin adalet olduğunu öğrenir ve mahkemeden zarar görmeyeceğini düşünürken tam da düşündüğü gibi olur ve Hayri İrdal mahkemeden beraat eder (Tanpınar, 2008: 117); Yine Hayri İrdal rüyasında, eşi Emine'nin vefat ettiğini görür. Birkaç hafta sonra da eşi Emine gerçekten vefat eder (Tanpınar, 2008: 120).

“Saatleri Ayarlama Enstitüsü ne iş göreceği belli olmadan kurulmuş, yeni yeni kadrolarla şubeler açıp gittikçe genişleyen öylesine saçma bir kurumdur ki, Tanpınar bu enstitüyü ele alarak birçok konuyla alay etmek olanağını bulur: politikacılar, üst yapıda yapılan köksüz devrimler, bürokrasi. Batı taklidi yaşam biçimi vs. Tanpınar, yeniye inanmış gibi görünen ama gerçekte çıkarlarını düşünen politikacıları da, bürokratları da, aydınları da romanında kendine hedef alır” (Moran, 1991: 229).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü ile ilgili kısmı Gürsel Aytaç'ın şu değerlendirmeleriyle neticelendiriyoruz:

“Çağdaş toplumlarda saatin odaklaştığı hayat temposunda saat ayarı, toplum içinde yaşayan insanların birbirleriyle ilişkilerinde koordine çalışmalarının ilk şartıdır. Çağın gereği olan bu nesnel zamanın dakik ve tutarlı ölçümü konusunu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hicivci tutumlu ve bürokrasiyle iç içe işlemesi onun iç zamana değer veren romantik ruhlu sanatçılığıyla açıklanabilir. Ama bu çerçevede içinde hicvettiği toplumsal ve evrensel daha doğrusu çağdaş zaafı onun aynı zamanda eleştirici, dolayısıyla akılcı-gözlemci yanının da güçlü olduğunu kanıtlar” (Aytaç, 2005: 138).

228

A-2. Rüyalarda²⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ispiirtizma olayını işlediği bir diğer eseri de *Rüyalar* hikâyesidir. Bu hikâye, Tanpınar'ın *Yaz Yağmuru* isimli hikâye kitabının içinde bir bölümdür.²⁸ *Rüyalar* hikâyesinde ispiirtizma; ruh çağırma, rüyaya girme ile sağlanmış (Okay, 2010: 309). *Rüyalar* hikâyesinde karşılaştığımız metafizik olayları şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Cemil Bey'in arkadaşlarının ruh çağırma seansları

B. Hikâyenin merkezi kahramanının rüya olması²⁹

C. Cemil Bey'in rüyasına giren kız, komşusu Şakir Bey için intihar eden kız ve ispiirtizma seansına gaipden gelen kız [yani ruh] Selma isimli kızdır. Her üç kız da aynı kişidir.

²⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991 baskısı takip edilmiştir

²⁸ *Rüyalar* hikâyesi, 1955 yılında yayımlanan *Yaz Yağmuru* isimli hikâye kitabının içinde yer almaktadır. Fakat bu kitapta yayımlanmadan önce Aile Mecmuası, [Kış-1952], N: 20, s. 6-20'de tefrika edilmiştir.

²⁹ “*Rüyalar* hikâyesinin esas kahramanı görünüşte Cemil'dir. Karısı ve kızı geri planda kalır. Gerçeği ifade etmek gerekirse Cemil de ikinci plandadır. Cemil'in hikâyede pasif bir durumda olmasına mukabil aktif olan, bütün hikâyeye hâkim olan bir başka karakter daha vardır. Bu bir insan değil, nesne değil, bir Şey'dir. Cemil'den daha gerçek, daha aktif varlığıyla rüyalar hikâyesinin bütününe hâkimdir. Cemil ise adeta rüyaların anlatılması için bir alet-şahıstan ibarettir. Onun rüyalar dışında hayatı hemen hemen yok gibidir. Okuyucu onu rüyaların başlamasıyla tanır; rüyalar bitince hikâye de zaten biter” (Okay, 2010: 317).

Yani;

C-1. Şakir Bey'in sevgilisi olan genç kız³⁰

C-2. İntihar eden genç kız³¹

C-3. Denizde cesedi bulunan genç kız³²

C-4. İspirtizmaya çağrıldığında gelen genç kız³³

C-5. İspirtizmadan rahatsız olan genç kız³⁴

C-6. Cemil Bey'in hayalini gördüğü genç kız³⁵

Bu genç kızların hepsi intihar eden Selma adındaki aynı genç kızdır.

D. Cemil'in yazacağı romanın konusu ile Komşusu Şakir Bey'in yaşadıklarının aynı olması³⁶

E. Cemil Bey'in yazmayı düşündüğü romandaki olayları bizzat yaşaması³⁷.

Bu hikâyeden de anlaşılacağı üzere gerçek hayatta olan olay veya olaylar, aynı dünya üzerinde yaşamakta olan başka kimse veya kimselerin de bir şekilde gündemine girebilmektedir. Bu ifadeyi biraz açmak gerekirse ilk olarak Şakir Bey ve Selma'nın yaşadıkları, ikinci olarak Cemil Bey'in arkadaşlarının Selma'nın ruhuna yaptıkları eziyet, bu durumlarla hiç de alakası olmayan Cemil Bey'in gündemine metafizik yoldan girmiştir. Bu gündemine girme halüsinasyon, ispartizma, ruh çağırma gibi muhtelif şekillerle bazen istek dışında bazen de isteğimizle olabilmektedir. Bu hikâyede Cemil Bey'in komşusunda yaşanan bir olay hem kendi isteği

³⁰ "Şakir Bey isminde bir adam, mesut bir aile babası genç bir kadınla, daha doğrusu bir kızla tanışmış" (Tanpınar, 1991: 113)

³¹ "Selma adında bir genç kız intihar etmiş" (Tanpınar, 1991: 125).

³² "Bir hafta sonra da denizde kim olduğu bilinmeyen ve yaşı ancak tahmin edilen bir genç kız cesedi bulunmuştu." (Tanpınar, 1991: 113).

³³ "Çağırıyorlar, beni çağırıyorlar. Gitmeye mecburum anlamıyor musunuz?" (Tanpınar, 1991: 123); "İki aydır çağırıyoruz" (Tanpınar, 1991: 125).

³⁴ "Ayakta o masanın başında neler çekiyorum." (Tanpınar, 1991: 123); "Kurtarın ne olur beni kurtarın diye yalvarıyordu." (Tanpınar, 1991: 123).

³⁵ "Yazık ki Beyaz entarili hayali hakikaten görmüştü (Tanpınar, 1991: 115); Birden bire rüyasındaki kadını tekrar gördü. Yine elleri yüzüne kapanmıştı, fakat sanki hiç çıkıyordu. Hayal o kadar sarıh, ani idi ki şaşkınlığından elindeki bardağı düşürdü (Tanpınar, 1991: 118); Bu sefer hayal daha vazıhtı. Genç kadın önünde, ellerini masaya dayamış duruyordu." (Tanpınar, 1991: 120).

³⁶ "Bu hemen hemen şahidi oldukları bir vaka idi. Komşularında geçmişti. Şakir Bey isminde bir adam, mesut bir aile babası genç bir kadınla, daha doğrusu bir kızla tanışmış, üç sene evin içi alt üst olmuştu. Kadını, kocasını çok iyi tanıyordu. Fakat kızı görmemişlerdi. Hemen hemen hiç gören olmamıştı. Günün birinde sadece kaybolduğunu öğrenmişlerdi. Ondan sonra bir ara her şeyin düzeldiği zannedilmişti. Fakat birden bire Şakir Bey'in delirdiğini haber almışlardı. Bir hafta sonra da denizde kim olduğu bilinmeyen ve yaşı ancak tahmin edilen bir genç kız cesedi bulunmuştu" (Tanpınar, 1991: 113).

³⁷ "Rüyalar hikâyesindeki olaylardan sonra Cemil, rüyaları ile yazacağı roman ve ruh çağırma olayı arasında kalmıştır" (Okay, 2010: 315).

dışında Cemil Bey'in hayatına hem de Ada'da yaşayan Cemil Bey'in arkadaşlarının hayatına dâhil olmuştur³⁸. Yani hayattaki bazı durumlar veya olaylar, bizim irademiz dışında, hayatımıza müdahil olabilmektedir. Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın bu hikâyesinde korku, kadın ve ruh meselelerini ele aldığını ifade ediyor (Kaplan, 1998: 154). Orhan Okay da Tanpınar'ın bu hikâyesinde, şuuraltı tekniğini kullandığını söylüyor:

“Hikâyede yer yer şuur akışı, belki burada daha yerinde bir ifade ile şuuraltı akışı ifadelerine başvurulmuştur. Cemil'in anlattıkları zihnin vazih ve idrak bölgesinden kademe kademe şuurun ve şuuraltının derinliklerine inmekte ve yine aynı tabakalardan idrake yükselmektedir. Alt, üst, derinlik, karanlık gibi kavramlarla izah edilmek istenen şuuraltı psikolojisi, çok defa su veya deniz istiaresiyle açıklanmaya yol açmıştır. Tanpınar'ın bu hikâyede Cemil'i, gerek rüyalarında, gerekse gerçek hayatta birkaç defa deniz ile yüzyüze getirmesini bu istiare motifi harekete geçirmiş olmalıdır. Fakat şuuraltımız sadece yaşantularımızdan ve röfulmanlardan mı ibarettir? Kanaatimizce burada Tanpınar, şuuraltı dünyamızın, kendimizin dışında başka bir dünya ile temasına dikkati çekmek istemiştir. Hikâye psikanalizden ziyade parapsikoloji alanına açılmaktadır. Buna göre Cemil, yazacağı romanın konusunu seçmekle, vakadaki genç kızla metapsişik bir ilişki kurmuş olmaktadır. Burada Freud'cu bir şuuraltı olayı da düşünülebilir” (Okay, 2010: 316-320).

B. Enis Behiç Koryürek: Varidat-ı Süleyman

Enis Behiç'in metafizik ile ilk karşılaşması 1929'da olmuştur.³⁹ Bu tarihten, Varidat-ı Süleyman'da ifade ettiği olayları yaşamaya başlayacağı, 1946 senesine kadar başka bir metafizik hadise yaşamamıştır. Enis Behiç'in 1946 tarihinde ikinci defa karşılaştığı ispartizma ile teması hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bunlardan ilki, eşi Müfide Koryürek'e aittir:

“Yanılmıyorsam 1946-1947 yıllarıydı. Ankara'daydık. Bir gece Enis'in eski arkadaşları ziyaretimize geldiler. İçlerinde Avukat Suat Pilevne, savcı Kemal Bora ve eşi, Tahir Sebük,

³⁸ Cemil Bey'in Ada'daki arkadaşlarının hayatına istekli olarak girmesinde ruh çağırma seansları etkili olmuştur. Eğer Cemil Bey'in arkadaşları ruh çağırma seansı yapmamış olsalardı Selma adındaki intihar etmiş kızın yaşadığı olaylardan onların haberi olamamış, dolayısıyla Selma onların hayatına girmemiş olacaktı.

³⁹ 1929 yılında yaşadığı olay da şudur:

“1929'da gördüğü bir rüya üzerine yazdığı Bir Cenaze Alayı, İkinci Varlık gibi şiirleri bunlardır. Ayrıca yakın arkadaşı Tevfik Ararad'ın verdiği bilgiye göre bir aralık, son devir tasavvuf âlimlerinden Mehmed Ali Ayni ile tasavvufi konularda görüşmeleri de olmuştur. Buna, bizzat Enis Behiç'in, Üsküdar'daki Nasûhi dergâhına adını veren halveti şeyhi şâir Nasûhi Mehmet Efendi'nin torunlarından geldiği rivayetini de ekleyecek olursak, şâirin bu mistik hayata girmeden bir takım iç hazırlıklarına yabancı olmadığına da hükmetmek gerekecektir” (Okay, 1992: 383).

Sinan Onbulak, Evkaf Umum Müdürü Şevki Bey, eski valiler, eski temyiz reisi gibi seçkin kimseler vardı. Gecenin bir vaktinde, misafirler, şu gördüğümüz masanın etrafında toplandılar. Ruh çağıracaklarını söylediler. Masanın etrafında Enis'ten başka herkes vardı. Enis bu daveti kabul etmiyor, işi ciddiye almıyor, arkadaşlarıyla eğleniyordu. Çünkü Enis o zaman ruha inanmıyordu. 'Günün birinde otlar gibi çürüyüp gideceğiz' diyordu. Arkadaşları ısrarla kendisini masaya çağırdılar ve 'mademki biz bu akşam senin misafirin olarak buradayız, öyle ise bizi kırmayacaksın ve parmağını şu fincana uzatacaksın' dediler. Enis nezaketen bu teklifi kabul etti. Masaya oturdu ve emre uydu. Bir usul içerisinde ruh çağırıldı. Ve biraz sonra fincan, bir daire üzerinde harfler arasında dolaşmaya başladı. Enis'in katıldığı toplantıda alınan ilk tebliğ şudur:

*Ben aşk-ı ilahi ile yandım da uyandım
Her zerre rimadım mükerrer yine yandım.*

Anladık ki gelen ruh, bir şaire aittir. Üstelik aruzla yazılmaktadır. Bu, Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhuydu. Enis, bu tebliğden sonra birdenbire değişiverdi" (Yıldırım, 2003: 51).

Enis Behiç'in ispiirtizmayla teması hakkında ikinci rivayet Soner Yalçın'a aittir:

"Ve yıl 1946 yılının bir Ekim günü. Enis Behiç Koryürek'in hayatı değişti. Ruh çağırma toplantılarına katılmayı sürekli reddeden Enis Behiç Bey, istemeyerek geldiği bu yeni yapılmış apartman dairesine girdi. Ev sahibi, Türkiye'deki ruh çağırma olayının öncüsü Bedri Ruselman idi. Önce, gelen misafirlere hoş geldiniz deyip hal hatır sorduktan sonra gramofona Paganini'nin Şeytan Trilleri'nin taş planını koydu. Ardından on iki yaşındayken okuduğu ve hayatını değiştiren, Gayret Kitabevi sahibi Mösyö Garbis'in 'Cinlerle Muhabere' kitabından satırlar okudu. Vakit gece yarısını buldu. Perdeler sıkıca kapatıldı, ampuller söndürüldü. Altı kişilik yuvarlak masanın etrafına geçtiler. Tek bir mum, masanın üzerindeki, içinde harfler ve bazı kelimelerin yazılı olduğu kadife altıgen bir kutu ile büyük bir fincanı aydınlatmaya ancak yetiyordu. Bedri Ruhselman kısık bir sesle, herkesin parmaklarını fincanın üzerine koymasını söyledi. Ruh çağırma toplantısı böylece başladı. Bir kaç dakika bir şey olmadı. Sonra nereden estiği bilinmeyen hafif bir rüzgâr, mumun alevini titretmeye başladı. Fincan sarsıldı. Altıgen kutunun kapağı açıldı; kutudan fırlayan harfler ve kelimeler bazı cümleler oluşturdu. Masadakiler telaşla bu cümleleri okumaya çalışırken. Şâir Enis Behiç Koryürek'in gözleri yuvalarından

fırlayacak şekilde tavana bakıyordu. Yirmi santim boyundaki bir Mevlevi dervişi, başını sol yana yatırmış, elleri göğsünde çaprazlamış bir halde sema yapıyordu. Enis Behiç Bey, dervişi arkadaşlarına göstermek istedi. Parmağıyla tavana işaret etti. Arkadaşları bir şey anlamadı. Enis Behiç Bey oturduğu sandalyenin üstüne çıktı, dervişi göstererek 'bakın bakın' dedi. Ve düşüp bayıldı. Dervişi onun dışında kimse görmemişti. Enis Behiç Koryürek kendine geldikten sonra toplantıya devam edildi. Mevlevi dervişin kim olduğu masanın üzerine yayılmış harfler ve kelimelerle araştırılmaya çalışıldı. Buldular da adını, Süleyman Çelebi. Gelen ruha, mevlit yazarı Süleyman Çelebi olup olmadığını sordular. Değildi. Ruh, masadaki harflerle ve kelimelerle oynamaya başladı; adı Çedikçi Süleyman Çelebiydi. Haliç'in donduğu kış hastalanmış ve iki yıl sonra da memleketi Trabzon'da vefat etmişti. Mezarının üstünde bahçe vardı. Enis Behiç Koryürek istemeyerek geldiği bu evden, ruhun bedenden yarıldıktan sonra dünyayı sık sık ziyaret ettiğine inanarak çıktı. O günden sonra hem kendisi hem şiirleri ve hem de hayata bakışı tamamen değişti. Enis Behiç Koryürek, Çedikçi Süleyman Çelebi'yle ilişkisini hiç kesmedi. Şâir ve hariciyecî arkadaşlarının çalışmaktan çok yorulduğu, biraz bir hastanede dinlenmesi gerektiği şeklindeki önerilerine öfkeyle yanıt verdi. Zamanla eski çevresiyle ilişkileri koptu. Artık mistik şiirler yazıyordu" (Yalçın, 2009: 382).

Enis Behiç'in ispiritizma ile tanışmasına dair üçüncü rivayet de Ömer Fevzi Mardin'e aittir:

"Bir gün Enis Behiç Bey merhum; bir avukat dostunun ziyaretine gidiyor. Vakit gecedir ve avukat evinde misafir bulunan birkaç zat ile ispiritizma masası etrafında toplu ve meşguldür. Salona girince bu hal ile karşılaşan Enis Behiç Bey hoşnutsuz bir tavırla doğru yandaki odaya geçiyor. Ev sahibi avukat; kendisini odadan salona gelmeye zorluyor. Enis Behiç Bey, hiç istemeyerek buna muvafakat ediyor. İmdi avukatı müşkül durumdan kurtarmak ve diğer misafirleri etrafında topladıkları masadan veya ev sahibini onlardan ayırmamak için nihayet Enis Bey de masa kenarına gelip oturmaya razı oluyor. Ve fincan vasıtasıyla ruhlarla konuşma işi böylece devam ediyor. Şimdi Enis Behiç Bey tam bir alakasızlıkla kenardadır. Fakat o kendi haline bırakılmıyor (ve sen de parmağını fincana koy bakalım ne olacak?) diye ısrar ediliyor. Enis Behiç Bey yine isteksiz ve heyete uymuş olmak için parmağını fincana koyuyor. Fakat heyet bir fevkaladelikle karşılaşılıyor. Zira fincan hem mutad hareketinden daha hızlı hareket ediyor, hem de ismi hiç

birinin malumu olmayan bir ruh kendi ismini yazdırıyor: Süleyman Çelebi” (Mardin, 1950: 38).

Orhan Okay, 1946 yılından itibaren Enis Behiç’te meydana gelen bu değişimi şu şekilde ifade ediyor:

“Enis Behiç’in, edebiyatımız için belki dünya edebiyatı için de en mühim ve dikkate şayan devresi 1946’dan sonra başlar. Bu sene içinde bazı arkadaşlarının evlerinde yaptıkları ispiirtizma seanslarına başlangıçta itiraz ederek sonra ısrar üzerine katılan şâir, daha sonra bir medyum hüviyetine bürünmüş ve bu seanslarda gelen şiir ve nesir metinleri zaptedilerek, bilâhare bir kitap halinde toplanmıştır. O yıllarda bir kısım yazarların şarlatanlık, bir kısmının ise olağanüstü bir hadise olarak ileri sürdükleri bu mesele bugün de tam olarak bir çözüme kavuşmuş değildir.⁴⁰ Milliyetçi ve vatanperver bir yazar olmakla beraber şiirlerinde de, hayatında da dini-tasavvufî bir meyli olmadığı bilinen bir şâirin, birden bire bu çeşit örneklerle ortaya çıkışı şaşırtıcıdır. Enis Behiç’in, 1946’dan sonra büyük bir değişme içinde olduğunun, çevresindeki herkes farkındadır” (Okay, 1992: 383).

Hem mesai hem de kalem arkadaşı Samet Ağaoğlu, Enis Behiç’te meydana gelen bu farklılaşmayı anılarında şu cümlelerle açıklıyor:

“Koryürek’in ruhunda çeşitli dalgalanmalar belirlemeye başladı. Kendisini fala, ahretten sesler dinlemeye, yuvarlak masalarda ruh davetlerine cezbe halinde kaptırıyor, çevresine bu yolda yeni dostlar topluyordu” (Ağaoğlu, 1978: 37).

Şerif Aktaş da *“Enis Behiç, 1946’dan sonra ispiirtizma toplantılarına katılır ve medyum olur”* sözleriyle ondaki değişikliği anlatıyor (Aktaş, 2005: 163). Enis Behiç’in çevresindeki herkesin merak ve şüpheyile baktığı bu değişime Ömer Fevzi Mardin, daha farklı bir bakış açısıyla ele alıp olağanüstü, metapsychique bir olay olarak nitelendiriyor (Mardin, 1950: 3)⁴¹. Enis Behiç’in yakın arkadaşı Tefvik Ararad, bu manzumelerin birden fazla söyleyeninin olduğunu ifade ediyor:

⁴⁰ Kenan Akyüz de bu farklılaşmanın tam olarak aydınlatılmadığına inananlardandır:

“Henüz tamamıyla aydınlanmamış durumda olan ve birçok tefsir ve izahlara müsait bulunan bu istisnai hadisenin, şimdilik, yalnız bizim edebiyatımızda değil, bütün dünya edebiyatında eşine rastlanılması çok güç ve dikkate değer bir hüviyet taşımakta olduğu belirtilebilir” (Akyüz, 1986: 819).

⁴¹ Soner Yalçın da Enis Behiç’teki bu değişimi en uç noktada yorumlayanın Ömer Fevzi Mardin olduğunu düşünüyor:

“Mardin, Enis Behiç Koryürek’in bu ses getiren Varidat-ı Süleyman kitabı üzerine 1951 yılında Varidat-ı Süleyman Şerhi isimli kitap da kaleme aldı. Mardin, Varidat-ı Süleyman’dan yola çıkarak Enis Behiç Koryürek’in peygamber olduğunu, kitabı Varidat-ı Süleyman’ın da Cebrail aracılığıyla yazdırıldığını ve bütün kutsal kitapların özü olduğunu ifade etti” (Yalçın, 2009: 384).

“Bu sözlerin bir söyleyeni, bir de söyleneni var. Bizim şiirimiz dediğine göre bu, bir müşterek şiirdir. Acaba kimle kimin müşterek şiiridir” (Ararad, 1949: 1).

Hüseyin Tuncer'in *“Enis Behiç, Çedikçi Süleyman Çelebi'den alınan ilhamla Varidat-ı Süleyman'ı yazmıştır. Yani Süleyman Çelebi, Enis Behiç ile manevi rabıta yoluyla temasa geçmiş ve bu kitabı yazdırmıştır”* sözleri de Tefik Ararad'ın yukarıdaki cümlelerini destekler mahiyettedir (Tuncer, 1994: 74).

B-1. Varidat-ı Süleyman⁴²

Kitap, Enis Behiç Koryürek tarafından 1946 yılında yaşamış olduğu ispiirtizma olayından sonra kaleme alınmaya başlanmış, 1949 yılında yayımlanmıştır. Enis Behiç Koryürek'in ikinci eşi Müfide Hanım, kitabın nasıl yazıldığını veya Çedikçi Süleyman Çelebi tarafından nasıl yazdırıldığını şu şekilde ifade ediyor:

“Gelen ruh, Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhudur. Haftanın dört günü evde ruh çağrılır. Bezm-i Ali'ler devam eder. Tebliğler, harfleri teker teker işaretlemekle verilirken sonradan 'fincana ihtiyacım yok' mesajıyla doğrudan doğruya Enis Behiç'in ağzından alınır. Bu tebliğler iki yıl sürer. Çedikçi Süleyman Çelebi, artık gelemeyeceğini ve kitabın basılması gerektiğini belirtir” (Tuncer, 1984: 74)⁴³.

Varidat-ı Süleyman isimli eserde karşılaştığımız metafizik olayları şu şekilde sıralayabiliriz:

A. 18 yüzyılda yaşamış Çedikçi Süleyman Çelebi'nin ruhunun 20 yüzyılda yaşamış Enis Behiç'e şiirler yazdırması⁴⁴

B. 20. yüzyılda yaşamış Enis Behiç'in 18. yüzyılda yaşamış Çedikçi Süleyman Efendi ile tanıştığını söylemesi⁴⁵

C. Eserde geçen metafizik düşünce ile ilgili cümleler⁴⁶

⁴² Enis Behiç Koryürek, *Çedikçi Süleyman Çelebi: Varidat-ı Süleyman*, İstanbul-1949, 125s.

⁴³ Enis Behiç'in eşi Müfide Hanım'ın bu sözlerini *Varidat-ı Süleyman*'da yer alan *“Kelam, tamam ve kitap, şimdicek miskiy-yül hitamdır. Bilesin kitabın intişar edene dek sana gelmez isem hüznü gerekmez”* cümleleri de doğrulamaktadır (Koryürek, 1949: 123).

⁴⁴ Çedikçi Süleyman Çelebi, 18. yüzyılda İstanbul Haliç'te yaşayıp Trabzon'da vefat etmiş bir Mevlevi'dir. Enis Behiç ise 20. yüzyılda yaşamıştır. Çedikçi Süleyman Çelebi yirminci Bezm-i Ali'de şiirler için *“eşar-ı müşterekemiz derim”* der (Koryürek, 1949: 73). Ayrıca *“Sen benim, ben de sen”* (Koryürek, 1949: 61); *“Her defa sen, benden söylersin. Ben, senin ağzından söylerim. Ben senin adına söylerim”* (Koryürek, 1949: 117); *“O'nun sözleri için kendi sözlerim demek istedim.”* (Koryürek, 1949: 6) sözleri de bu düşünceyi desteklemektedir. *Varidat-ı Süleyman*'da yer alan şu beyit de durumu açıklamaktadır:

*“Ben Süleyman-ı beyanım ki sesim sendedir
Sen Enis-i heyecansın, nefesin bendedir”* (Koryürek, 1949: 99).

⁴⁵ *“İşte ben O'nunla tanıştım, dost oldum; hem de nasıl? O, ben oldu ben O oldum. O kadar kaynaştık ki”* (Koryürek, 1949: 6).

Kitap, Enis Behiç'in daha önce yayımlanmış şiirlerinden hem muhteva hem de yapı bakımından çok farklıdır⁴⁷. Orhan Okay, *Varidat-ı Süleyman Çelebi*'deki bu farkı "*Varidat-ı Süleyman Çelebi adı altında, ölümüne yakın kitap haline gelen bu yazıların, o tarihe kadar tanınan ve bilinen Enis Behiç'in yazabileceği cinsten şiir ve nesirler olarak kabul edilmesi mümkün değildir*" sözleriyle ifade ediyor (Okay, 1992: 383). Şerif Aktaş "*Varidat-ı Süleyman Çelebi üzerinde durmak ve kanaat belirtmek, bir yönüyle bizim işimiz değildir*" sözleriyle çok farklı bir bakış açısıyla değerlendirir (Aktaş, 2005: 163). Şair Enis Behiç ise *Varidat-ı Süleyman*'ı "*Allahım Allahım! Sana binlerce hamd olsun. Şairliğimin yıllardan beri kurumuş, yanmış duran çölünde bu kaynağı, nasıl, en ummadığım anda, ruhumun derinliğinden ansızın dışarıya taşırdın?*" sözleriyle değerlendirir (Koryürek, 1949: 7).

C. Peyami Safa: *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*

İspirtizma konularına meraklı olduğumu bildiğimiz bir diğer edebiyatçımız da Peyami Safa'dır. Peyami Safa, ispiirtizma ile 1949 yılında yayımladığı *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* kitabından önce ilgilenmeye başlamıştır:

"Bizden ruh çağırın bir diğer edebiyatçımız ise Peyami Safa'ydı. Yıl 1945, İstanbul Büyükkada. Masanın etrafında ünlü isimler var: Felsefeci. Macit Gökberk, yakın gelecekte Demokrat Parti'nin milletvekili ve bankanı olacak olan Samet Ağaoğlu, yazar Peyami Safa ve eşleri Nebahat Safa, Rüya Ağaoğlu ile Zahide Gökberk. Peyami Safa, sadece özel dostlarıyla ruh çağırma seansları düzenlemedi. O dönemde çalıştığı Tasvir-i Efkâr ve Vakit gibi gazetelerde yazılar kaleme aldı. Örneğin

⁴⁶ "Zaten insanlık ruh için kesin bir söz söyleyebilmiş midir? Ve neden cesetlerimizden ayrıca ebedi kalan ruhu tasdik edici sözleri hep inkara meylederek daima hayatı madde yönünden açıklayan bir söz söylenmesini bekleyenler var?" (Koryürek, 1949: 8); "Çırpına çırpına uyuyamadığım, sonra birden derin ve ağır bir iç geçmesiyle dalıp gittiğim, bununla beraber en hafif bir çıtırtıyı bile büyük bir gümbürtü gibi tâ beynimin içinde duyarak helecanla yine uyandığım ve artık hiç uyuyamayacağımı sanırken ansızın tekrar dalı verdiğim bir uykuda idim. Çedikçi Süleyman Çelebi, o solgun, ince ve pek sevimli çehresi, o süzgül, çekik, gülümseyen gözleriyle ve sırtında mor harmaniyesiyle yavaşça yanıma geldi; yastığının üstünde tere batmış yüzüme şefkatle bakarak kulağıma eğildi:

-Fanus, Kitabın başına şöyle yazasın...

[Çedikçi Süleyman Çelebi]Sustu ve şefkatli gülümsemesiyle bakarak, tüllerden ince sislere bürünen hayali kayboluverdi" (Koryürek, 1949: 25); "Ruh ile ceset birbiriyle çok kere münazaa halindedirler. Bilesin ki cesede isteği veren ruhun kendi temayülüdür: ceset aciz alettir. Ruh ister de ceset ol isteği izhar eder. Ruh tekâmül ettikçe istekleri de güzelleşir. Ol sebepten güzel ruhun isteği dahi güzeldir" (Koryürek, 1949: 120).

⁴⁷ Enis Behiç'in hayatı, ispiirtizma ile tanışmadan hatta bu kitap yayımlanmadan önce de farklıdır. Sadece şiirleri değil Enis Behiç'in hayatı da farklıdır, daha neşelidir, hayata daha sıcak bakmaktadır: "Dünyanın belki en şen adamlarındandır. Bir meclise girince, havayı değiştirir. Ağırlığı, resmiyeti hemen dağıtır. Tatlı, cana yakın bir şakraklıkla bütün bu işleri kimseyi incitmeden becerir. Konuşması renklidir. Söylerken ağzında bembeyaz dişleriyle beraber, sözleri de birer kıvılcım gibi çıkar. Sesi, yumuşak tavludur. Zahmetsizce her tona inip çıkar. Her ırkın şivesini hem tecvit, hem de nahviyle birlikte taklit eder. Keman çalar, şarkı söyler" (Ayvazoğlu, 1999: 79).

Ölüler Yaşıyor mu? Diye yazı dizisi hazırladı. Sadece yazarı değil Vakit'in sahibi Asım Us da ruh çağırmaya meraklı biriydi. Hamdullah Suphi Tanrıöver ile yaptığı 'Sürnaturel Hadiseler' başlıklı yazısı üç gün sürdü" (Yalçın, 2009: 385).⁴⁸

Peyami Safa'nın ispiritizmaya ilgisinin olduğunu eşi Nebahat Safa, Sermet Sami Uysal'ın "*İspirtizma tecrübeleri yaptığınız doğru mu?*" sualine verdiği cevap ile tasdik ediyor:

"-Evet, fakat bunun Peyami'nin metafizik anlayışıyla münasebeti yok. Onlar çok defa misafirlerimizin ısrarıyla bir salon oyunu halinde yapılmış tecrübelerdir" (Yıldırım, 2003: 109).

C-1. Matmazel Noralya'nın Koltuğu⁴⁹

1940'lı yıllarda ispiritizmaya merak sardığını tahmin ettiğimiz Peyami Safa, 1949 yılında bu konuyla ilgili *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli kitabını kaleme alır. Berna Moran'a göre kitabın yayımlandığı tarih dikkat çekicidir:

"Matmazel Noralya'nın Koltuğu 1949'da yayınlandı, yani Türkiye'de dinsel inançların zayıfladığı ve özellikle aydınlar arasında Batı bilim ve felsefesinin örnek alındığı, doğüstü olaylara inanılmadığı ya da bunların kuşkuyla karşılandığı bir dönemde" (Moran, 1991: 68).

Beşir Avyazoğlu, Peyami Safa'nın sadece *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli eserinde metafizik olaylar üzerinde durmadığını; *Yalnızız* romanında da metafiziğe yer verdiğini ifade ediyor (Avyazoğlu, 1996:

⁴⁸ Soner Yalçın'ın yukarı paragraftaki ifadesinde adı geçen Samet Ağaoglu; Büyükkada'da o gece yaşadıklarını şu cümlelerle ifade ediyor:

*"O profesör, Macit Gökberk, ben [Samet Ağaoglu] bir salonda ailece buluşur, her konuda konuşur münakaşalar yapardık. Fakat buluşmalarımızın bir başka perdesi daha vardı: Ruhları davet. Peyami Safa, ruhun varlığına inanıyordu. Ona göre beden bir kalıptır. Asıl olan ruhtur. Beden ölümlü toprak olur, fakat ruh ebediyen yaşar. Ve bırakıp gittiği dünyayı sık sık ziyaret eder. Yeter ki onu çağırmasını bilelim. Ama bu ruh davetini Peyami, öylesine jestlerle, seslerle yapıyordu ki heyecanlanmıyor değildim. Bir masanın çevresinde oturuyorduk. O elini masaya koyuyor, ahenkli bir sesle yavaş yavaş davete başlıyordu: 'Ey ruh hazretleri, ey efendimiz; lütfen bize iltifat et. Sana ricalarımız olacak. Yardımına muhtacız. Ey ruh geldiğini şu masanın ayağına üç defa kaldırıp indirerek haber ver'. Peyami bunları söylerken nefesi sıklaşıyor, sesi titriyor, kısılıyordu. Bu arada içimizden birinin ayak oynatması, bir kimildanişi, hafif sesler çıkarabiliyordu. Peyami bunu işitince 'işte geldi' diyor, istediklerini bir biri arkasına sıralayarak, 'Ey ruh bunlar olacak ise masanın ayağını üç defa kaldır' diyor, arkasından da şu ve bu sebeple masadaki kimildamalardan çıkan sesleri yorumluyordu" (Ağaloğlu, 1978: 119); Gıyasettin Aytaş da Peyami Safa'nın metafizik ile ilgilendiğini söylüyor: "*Peyami Safa'nın bir de ruhçuluk yönü vardır. Yazarın ruhçu olduğunu söylerken; onun ruh çağırma, ruhlarla ilişkiye girme gibi olaylara meraklı olduğunu da belirtmek isteriz" (Aytaş, 2000: 274).**

⁴⁹ Burada üzerinde duracağımız *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli kitabın ilk baskısı 1949 yılında yapılmış olup bizim takip edeceğimiz 13. baskı olup 1994 tarihini taşımaktadır.

260)⁵⁰. Ahmet Hamdi Tanpınar, yakın dostu olan Peyami Safa'nın *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* isimli eseri ile hayat tecrübelerini spiritüel bir planla naklettiğini söylüyor (Tanpınar, 1977: 122). Matmazel Noralya'nın Koltuğu isimli eserde karşılaştığımız metafizik olayları şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Ferit'in Yüksekaldırım'daki pansiyonda yaşadığı olaylar⁵¹

B. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Zehra'nın bazı olayları önceden haber vermesi (Safa, 1994:157).

C. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Zehra'nın görmeden saati bilmesi⁵²

D. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Eda Hanım'ın vefat eden eşi Yusuf Bey'in ve kızı Zehra'nın bazı sayıları bilmesi⁵³

E. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Vâfi Bey'in mistik inanışları⁵⁴

F. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Vâfi Bey ile Ferit'in yaşadıkları (Safa, 1994: 178).

G. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Fatma'nın ölen nişanlısı Hüseyin'i tekrar görmesi (Safa, 1994: 47).

⁵⁰ Yalnızız romanının kahramanlarından Samim'in Simeranya ismindeki hayali bir ülkesi vardır. Beşir Ayvazoğlu metafizik unsur diyerek bunu ifade etmek istemiş olabilir. Simeranya, zihinde oluşmuş hayali bir vatanıdır (Çelik, 2000: 289). Ahmet Sarı, Simeranya'yı şu cümlelerle ifade ediyor: "Peyami Safa'nın Yalnızız adlı romanında karakterin içinde yaşadığı dönemlerde mutlu olmasından ötürü içinde uydurduğu düşler ülkesi olan Simeranya'nın olması gibi" (Sarı, 2008: 103).

⁵¹ "Sen dedi, içine girdiğin bu evin taife-i cin yatağı olduğunu bilesin" (Safa, 1994, 95); "Hane derununda gece yarısından sonra dolaşanlar bulunduğunu ve ziyadesiyle korktuğunu hikâye ederdi. Hamamtasının yeri değişiyormuş, Taraça ile merdiven arasında ayak sesleri duyuluyormuş. Nisfilleyden sonra yukarı katta ve merdivenlerde ben de çıtırtılar duyuyorum. Bazen Zehra da baygın düşüp hayaletler görüp, çırpınmaktaymış"(Safa, 1994: 99); "Vâfi Bey'in taife-i cinden olduğunu iddia ettiği çıplak, merdivendeki üryan, Fatma'nın Hüseyin sandığı pıt pıtlar, hamamtasının yerini değiştiren ve dün gece Ferit'in yüzünü sıvazlayan el, artık şu karyola, şu koltuk, şu fırça gibi beşbelliler dünyasına girivermişti" (Safa, 1994: 109); "Ferit'in bu pansiyonda altı günde yaşadığı olağanüstü olaylar ona altı ay kadar uzun görünmüştür" (Safa, 1994: 187).

⁵² "O elini indirip ötekini kaldırdı ve yine beş parmağını iyice açarak avucumu üç defa salladı. Şimdi ona dün geceki gözleriyle bakıyordu. Sonra birden bire sıçradı ve odadan çıktı. Annesi hikâyeyi keserek saat dokuzu çeyrek geçiyor dedi. Saatin dokuzu çeyrek geçe olduğu doğru mu? Zehra nereden öğrendi?" (Safa, 1994: 26).

⁵³ [Yusuf Bey'in] "Hem de bir tuhaf mahareti daha vardır. Avucunuza kaç nohut alırsanız, alınız, kapatınız avucunuzu: o da gözlerini kapatır, söyler: dokuz. Açın avucunuzu dokuzdur. Yedi, yedi. Beş, beş. Hiç şaşmaz. Kızına da geçmiş bu keramet" (Safa, 1994: 28).

"-Bunun için birkaç kibrit al. Avucunun içine kapa. Fakat kaç tane aldığını gösterme. Zehra sana kaç tane olduğunu söylesin.

Ferit tam bir tutam kibriti avucunun içine kapadı. Kaç tane olduğunu kendisi de bilmiyordu. Zehra onun yumruğuna bir, iki saniyeden daha fazla sürmeyen bir dikkatle baktıktan sonra parmaklarıyla 'altı' sayısını bildirdi. Ferit, avucunu açtı ve kibritleri saydı: altı" (Safa, 1994: 162).

⁵⁴ "Sana tekrar ve katıyetle beyan ederim ki dün gece merdivende rastladığım üryan taife-i cindendir" (Safa, 1994: 94); "Ben buraya geldim geleli iki bin üç yüz doksan iki ayet-i kürsi okudum ve taife-i bir nebze teskine muvaffak oldum." (Safa, 1994: 95); "Sana yarın bir nüsha yazayım, koynuna koy. Ve gece yatarken Sadberk Hanım'ın okumayı mutad edindiği duayı sen de oku" (Safa, 1994: 99).

- H. Yüksekaldırım'daki pansiyonda kalan Fatma'nın anlattıkları⁵⁵
I. Ada'daki pansiyonun sahibi Matmazel Noralya⁵⁶
İ. Ferit'in Matmazel Noralya'nın ruhuyla konuşması⁵⁷
İ. Ferit'in kendisini takip ettiğine inandığı siyah köpek⁵⁸
J. Ferit'in gördüğü halüsinasyonlar⁵⁹
K. Ferit'in Matmazel Noralya'nın ruhundan Zehra'nın dilinin açılacağını öğrenmesi⁶⁰

⁵⁵ "Van'dan geldik ta Göynüğe kadar. Tatvan'ı bilen mi?"

-Hayır

Zamanında Nemrut'un kırk devesi orada taş kesilmiş bir sıra durur. On yaşında bir akşam oradan yalnız geçerken aha o develerden biri canlandı ve kovaladı beni: Bayıldım. Ağzım kilitlendi. Okudular hocalar. Hıvıv Söyletme beni. Babam öldü. Toprak çöktü, babam altında kaldı. Anam başkasına sevdalandı, beni dört altına sattı. Ali Fatı kullandı beni yesir gibi. Nikah etmedi, Göynükten on beşinde kaçtım geldim İstanbul'a. Ama kaçmadan orada babamı gördüm. Aha bu ikincisi. Kelkebir mahallesinde Hızır çeşmesinin önünde gördüm babamı. Ölümünden dört yıl sonra. Yalaktan başı çıktı. Testi düşüp kırıldı elimden. Bayıldım. Babam kulağıma üfledi, dedi bana; 'İstanbul'a kaç' kaçtım" (Safa, 1994: 44).

⁵⁶ [Matmazel Noralya] "Son yıllarında ise hiç odasından dışarı çıkmamış, geçmişten ve gelecektekilerden haber vermeye başlamıştır" (Aytaş, 2000: 268).

⁵⁷ "Kapının kanadı biraz daha açıldı. Artan aralık bomboş, karanlık. Ve nefes halinde 'gel' der gibi bir ses. Yaklaştı ve tekrarladı:

-Gel...

Kolaylıkla yataktan indi. Yürüdü yukarı kata çıkan camekânın kapısı kendi kendine açıldı. Bu sefer ses merdivenin üstünden tekrarladı: -Gel

Ferit basamakları ağır ağır çıktı. Yaklaştı. Boşlukta duran küçük bir el şamdanında bir mum alevi halini aldı. Koridor aydınlanıyor. Alev havada yürüdü. Topuz gıcırdadı. Kanat yavaş yavaş açılıyordu. Girdi. Bomboş bir oda panjurlar kapalı. Köşede, iki pencere arasında alçak ve ufak bir koltuk. Koltuk bomboştu. Koltuktan yarım metre kadar yukarıda, yumurta biçiminde, soluk ve titrek bir ışık peyda oldu. Bir kadın yüzü belirdi. Sofadaki fotoğrafa benziyordu. Elbisesinin rengi beyazdı. Sedef gibi parlayan yüzde iri gözler Ferit'e dikilmişti. Koltuğun iki kolundan iki beyaz el nur damlaları halinde hafif bir duruşla sarkıyordu. Ferit içinden söyledi: 'Matmazel Noralya'. Kadının dudakları kımlıdı. Sesi çıkmıyor, fakat söylediği anlaşılıyordu.

-Hayır Nuriye.

-Ben bu koltukta otuz iki sene oturdum. Kaçtım insanlardan. Her şeyi sildim. Ruhumun dibine indim. Ve O'nu gördüm. Şimdi sen de göreceksin" (Safa, 1994: 219).

⁵⁸ "Ayaklarının yanı başında, simsiyah bir köpek, pantolonunun paçasını koklamak istiyormuş gibi burnunu uzatıyordu. Ferit, on bir yıldır ilk defa bu siyah köpek vehmini yeniden mi yaşıyordu? Titremeye başladı. Hayvana doğru eğilemiyordu. Var mı, yok mu? Birkaç adım koştı ve durdu. Köpek yine ayaklarının dibinde idi. Vaktiyle tam bir buçuk sene bu köpekle koyun koyuna yatmıştı. Evin kapısının önüne geldiği zaman köpek yine ayaklarının ucundaydı" (Safa, 1994: 89).

⁵⁹ "Fakat kimdi o merdivendeki Venüs? Hallucination olabilir mi?" (Safa, 1994: 55); "Birden bire omzunda bir el hissetti. Sıçradı ve başını geriye çevirdi. Kimseler yoktu" (Safa, 1994: 89); "Uyumak üzere iken uyandı. Alnında bir avuç vardı. Kendi eli değil. Rüya mı? Hayır. Alnında parmaklar geziniyor ve nemli saçlarının arasına dalyordu. Yine mi Zehra'nın çıplağı? Fakat ben kapıyı içeriden kilitledim. Anahtar üstünde. Dışarıdan bir anahtar da açılmaz. Bu el kimin eli? Rüya mı? Çıldırdım mı? Boyunda sertleşmiş parmaklar vardı. Tekrar bağırarak isterken, birden bire her şey karardı" (Safa, 1994: 134); "Birden bire arkasındaki cam, yumruklanmış gibi sarsıldı ve şangırdadı. Başını oraya çeviren Ferit, pencerenin dışından, kalın ve ince iki ses duydu: 'Alma, Al!'. Neydi o sesler? Hallucination" (Safa, 1994: 184); "Ferit, biraz evvel içine paraları koyduğu çantanın, ayaklarının dibinde sallandığını ve duvara doğru yürüdüğünü gördü" (Safa, 1994: 188); "Kulağıma gelen sesler, odayı dolduran kırmızı sis, yatağın altındaki kahkaha, hepsi birer hallucination dur" (Safa, 1994: 191).

L. Ferit'in muhallebicide karşılaştığı ihtiyarla yaşadığı olay⁶¹

M. Matmazel Noralya'nın hastaları iyileştirmesi⁶²

N. Matmazel Noralya'nın öleceği günü bilmesi⁶³

Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız metafizik olaylar, Ferit'in pozitif bir çizgiye gelmesinde etkili olmuştur. Mehmet Tekin, Ferit'in inanç düşüncesinin eşiğine gelmesinde her iki pansiyonda yaşadığı ruh vakalarının etkili olduğunu ifade ediyor (Tekin, 1999: 239). Berna Moran'a göre Ferit'in tank olduğu metapsişik olayları maddeci bilimin açıklamakta yetersiz

⁶⁰ “[Noralya]-Yarın gidiniz çocuğa.

-Selma'ya mı?

-Hasta çocuğa. Ona yardım ediniz. Kızın dili çözülüyor.

-Eda Hanım'a mı? . .

Zehra oda kapısına yürüdü, evvela esner gibi alt çenesini titreterek ağzını açtı ve Ferit'e baktı.

-A. A. A. A

Düye sesler çıkardı; sonra birden bire ıkanı; yüzü kıpkırmızı kesildi ve bağırdı:

-An. . Anne!Anne! . .

Babuş avazı çıktığı kadar bağırmağa başlamıştı

-Anne, anne, koş. Ablamın dili açıldı. Koş. Ablam konuşuyor! . .

Ötmeye hazır bir horoz gibi kabarık ve gergin duran Zehra birden bire konuştu, annesinin boynuna atıldı:

-Ko. . .Konuşuyorum artık, anne, konuşuyorum! diye bağırdı” (Safa, 1994: 297).

⁶¹ “Yelek cebini yokladı, şişe oradaydı. Şuralarda da bir muhallebici olacaktı. İleri geri yürüdü, bakındı, buldu, girdi, yarım bardak su istedi. Ağzına iki sinir yatıştırıcı komprime attı, oturdu. İhtiyarla göz göze geldiler. Onun artık bir şey söylemek istediği muhakkaktı. Ferit dinlemeye hazır olduğunu sezdiyen gevşek bir duruşla bekledi. İhtiyar bir tesbih tutan elini ona doğru uzatarak:

-Ben de sana bir şey diyeyim de baba sözüdür, unutmada, dedi, ne zaman ki sıkıntıdaşın, bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere, ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, anladın mı, yüreğinden bir kere 'Allahım' deyiver, sonra birden nefesini koyuver. Anladın mı?.

Kendini bıraktı. Gözlerini yumdu, içini çekti ve göğsü nefesle dolunca, yüreğinin durur gibi olduğunu ve varlığının sınırına dayanmış gibi bütün boyutların aşılma üzere bulunduğunu sandığı bir anda içinden 'Allahım' dedikten sonra nefesini bıraktı. Şaşırdı ve tekrar ihtiyarın yüzüne baktı. Birden bire içinde bir dağ başı ferahlığı duymuştu” (Safa, 1994: 61).

⁶² “Evvela benden[Fotika] başladı. Affedersiniz göğsümün şurasında hafif bir ağrı. Birde şöyle parmağını içeri doğru itersem bir sertlik. İlk önceleri ehemmiyet komadım. Fakat zayıflıyordum. Sabriye ablam beni şurada bir Rum doktoruna götürdü. Adam beni muayene ettikten sonra odasından çıkardı. Sabriye ablamla yalnız konuştu. Ben salonda bekledim. Meğer 'bir operatöre de gösterin. Bu memeyi kesip çıkarmak lazım' demiş. Benden sakladılar. Ertesi gün Sabriye ablam beni birkaç doktora götürdü İstanbul'da. Kimi doktorlar Sabriye ablama kanserdir demişler, kimisi de adı urdur demişler. [Matmazel Noralya] Bir gün beni çağırdı yatak odasına. 'Hamamı yaktır, iyice yıkan, yarın sabah, saat dokuzda karşıki odaya gel' dedi. Söylediğini yaptım. Elimden tuttu beni, ağır ağır koltuğa götürdü, oturttu. Yüzüme üç defa sessiz bir dua üflledi. Bu sefer göğsümün üzerine bir dua üflledi. Sonra yine avucunu yaklaştırdı. Sonra yine üflledi. İşte böyle sekiz, on defa. Sonra başıma, saçlarımın arkasına, yüzüme, göğsüme, kollarıma okuyup üflledi. Kendi eliyle göğsümü kapadı. Elimden tutup beni ayağa kaldırdı. Beni kapıya kadar götürdü. Kapının önünde bana 'Haydi Fotika, dedi, Allah'a senin için dua ettim, bir şeyin kalmaz merak etme' dedi. Haftasına kalmadı o sert şiş kayboldu. ” (Safa, 1994: 250); “Matmazel Noralya'ya birkaç hasta daha gelmiş. Sarahlılar, nüzüllüler, veremliler. Uzaktan dua ederdi. Bazen evin önünde bir ara dururdu. İçinde hasta bir çocuk. Annesi yalvaran gözlerle pencerelere bakardı. Haber verirdik Noralya'ya. Pencerede görünürdü. Dudakları oynardı. Bu da iyi gelirdi hastaya” (Safa, 1994: 252).

⁶³ “-Kızım, ben Cuma sabahı güneş doğmadan öleceğim. Bana malum oldu. Kimseye bir şey söyleme. Ondand evvel çalar saati kur, dörtte uyan gel. Korkma. Eziyet çekmeyeceğim. Öldüğümü gördükten sonra hiç telaş etme. İmanın evine koş” (Safa, 1994: 254).

kalmayı onu, inanç çizgisine yaklaştırmıştır (Moran, 1991: 67). Nihilist bir genç olan Ferit'in, mistik bir hale gelişinden dolayı sıkıntıyla başlayan roman, rahatlamayla sona erer⁶⁴. Ayrıca romanın gece başlayıp gündüz sona ermesi Ferit'teki bu değişim çizgisiyle ilişkilendirilebilir (Tekin, 1999: 233).

Burada en önemli karakter hiç şüphesiz merkezi kahraman durumunda bulunan Ferit'tir. Ferit, hem tıp hem felsefe okuduğu için insanları ve hayatı çok iyi tanıyan dolayısıyla; gelecekte olacak olan olayları okuyucunun gözünde inandırıcı kılmak için bulunmuş ideal bir tiptir. Ferit, hemen ikna olan biri değildir. Onu ikna etmek zor olduğu için okuyucu da onun yaşayabileceği olağan üstü bir olaya inanmaya hazırlanmıştır. Yani Ferit, yazar tarafından okuyucunun romandaki olaylara inanması için ortaya atılmış bir kahramandır:

“Romanın iki bölümünden birincisinde amaç okuru Ferit ile birlikte, telepati, duyguları aşan algılama, ruhlarla temas etme gibi parapsikolojik ve metapsişik bazı olaylarla karşılaştırıp, bunların maddeci bilim yöntemiyle açıklanamayacağını göstermek ve Ferit ile okuru, yazarın inandığı çözüm yoluna hazırlamak. Ferit her şeye kolay inanır bir insan olsa; hayaletlere, kehanetlere, okuyup üflemeyle hastalığın geçeceğine peşinen ya da kolaylıkla inansa, aydın okurdan ayrı bir çizgi üzerinde yer alacak ve okur da bu kolay cevapları kabul etme zorunluluğunu duymayacaktır. Bundan ötürü Ferit, bu gibi olayların görünüşüne aldanmayan, bunları kuşku ile karşılayan, akla yatkın bir çözüm yolu arayan ve gerekli yerlerde tıp bilgisini kullanan bir genç olarak sunuluyor okura” (Moran, 1991: 187).

Yazar, romandaki metafizik olayları okuyucuya inandırıcı bir şekilde anlatılması için Ferit'in karşısına Yahya Aziz Bey'i çıkartıyor. Yahya Aziz Bey'in Ferit'in karşısına çıkartılması tamamen bilinçlidir ve Yahya Aziz Bey de Ferit gibi felsefecidir⁶⁵. Mehmet Tekin, yazarın Yahya Aziz Bey'in Ferit'in karşısına bilerek çıkardığını, Ferit'in Yahya Aziz Bey'i suret-i mutlakacı olmayan fikirlerinden dolayı benimsediğini ifade ediyor (Tekin,

⁶⁴ Ferit'in ne kadar nihilist olduğunu şu cümleler, çok iyi ifade etmektedir:

“Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, terbiyeli değilim, felsefeci değilim, âşık değilim, zengin değilim, ferdiyeci değilim, cemiyetçi değilim, milliyetçi değilim. Vâfi Bey'in ecinnileri arasında oturan iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağımı bilmeyen, tembel, hiçbir şey yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zampara, hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkayı basan ve bunu için Güleney soyasını alan bir baba ile yarı sanatkar, yarı deli erkek düşkünü, veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ayyaş, kokainman, Paris'te okuduğu için kültürlü, genç yaşında ölmüş bir annenin dejenere oğluyum” (Safa, 1994: 59).

⁶⁵ *“Romanın önemli tiplerinden Yahya Aziz Bey ise, Sorbonne'da öğrenim görmüş bir felsefe öğretmeni olmakla birlikte, sırf akla dayanan bilim ve felsefenin gerçekliğinin bütün sırlarını çözemeyeceğine inanmıştır”* (Ayvazoğlu, 1996: 261)

1999: 246). Peyami Safa'nın *Mistisizm*⁶⁶ adını taşıyan bir eseri olmasına rağmen bu romanında ele aldığı mistisizmin tasavvufla alakasının olmadığını düşünenler de vardır⁶⁷. Peyami Safa'nın metafizik bir konuyu ele aldığı bu romanında, inançsızlıktan inanç çizgisine doğru bir geçiş olsa da bu geçiş, maddiyat sayesinde olmuştur. Halbuki tasavvufta maddiyatın yeri yoktur. Ama Ferit'in mistik çizgiye geçişinde en büyük rol oynayan madde paradır. Çünkü öldürülen teyzesinden kalan para olmasaydı Ferit, maneviyata yöneleceği Matmazel Noralya'nın Ada'daki⁶⁸ pansiyonuna gelemeyecekti:

“Paranın, Ferit'in bir dünyadan, diğer bir dünyaya geçişinde önemli bir role sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü bu imkan, onu, mistik bir kadın olan Matmazel Noralya'nın Ada'daki evine sürükleyecek ve burada, onun mistik bir tecrübe hali yaşamasını sağlayacaktır. Bu mistik tecrübe sonucundadır ki Ferit, bambaşka bir dünyanın bambaşka bir insanı olacaktır” (Tekin, 1999: 248)⁶⁹.

Berna Moran, Peyami Safa'nın bu eserini yazarken Aldous Huxley'den etkilendiğini ifade ediyor:

“Aldous Huxley'in Time Must Have a Stop (1944) romanından esinlenerek yazılmış olmasıdır. A. Huxley düşünsel gelişimi sonunda mistisizme inanmış, bu konuda çok kitap yazmış ve romanlarında da bu felsefeyi savunmuş bir yazardır.

⁶⁶ Mistisizm, Peyami Safa, Babıali Yayınevi, İstanbul-1961, 131s. ; Peyami Safa'nın müstakil olan bu eseri 1975 yılında nasyonalizm ve sosyalizm konuları işlediği başka bir eseriyle birlikte yayımlanmıştır: Nasyonalizm-Sosyalizm, Ötügen Yayınları, İstanbul 1975.

⁶⁷ Berna Moran:

“[Peyami Safa'nın] Matmazel Noralya'nın Koltuğu ile başlayan son döneminde ise resmi ideoloji karşısında geriye dönük bir tavır alır. Spirtizmaya, psiko-kinesise merak saldığı ve dolayısıyla pozitivist, materyalist ve determinist bir bilim anlayışına karşı çıktığı bu son döneminde din (mistisizm olarak) ideolojisinin egemen öğesi olur” (Moran, 1991: 191).

Gıyasettin Aytas:

“Mistisizmi tasavvuf açısından görmez. O, mistik âlemi para-psikolojik açıdan ele alır. Yazarın İslam tasavvufu ile para-psikoloji arasında münasebet kurma gayreti varsa da, bunu tam olarak başarmış sayılmaz” (Aytas, 2000: 275).

Beşir Ayvazoğlu:

“Peyami Safa'nın eserindeki mistisizmin tasavvuftan gelen bir mistisizm yerine ispiritizma, para-psikoloji, metapsişik ve telepati olaylarıyla karışık bir mistisizmdir” (Ayvazoğlu, 1996: 263).

⁶⁸ Bu arada Samet Ağaoğlu'nun “1944-1945 yıllarında Büyükada'da Peyami Safa ile geçen gecelerden sahneler hatırlıyorum. Bu sahnelerdeki Peyami ile romanlarında yaşattığı kahramanların ruh yapıları arasındaki benzerlik ne kadar yakındı” sözlerinden Peyami Safa'nın; 1949 yılında çıkan Matmazel Noralya'nın Koltuğu'nu yayımlamadan önce Büyükada'ya gittiğini, yaz aylarını oradaki sayfiyede geçirdiğini, bu sebeple Ferit'i Büyükada'daki bir pansiyona gönderdiğini anlıyoruz. Yani Peyami Safa'nın Ferit'in inanç çizgisine gelmesi için bilmediği bir mekânı değil; aksine, çok iyi bildiği bir mekânı seçmiş olduğunu anlıyoruz (Ağaoğlu, 1978: 119).

⁶⁹ Ferit'teki bu değişme veya gelişmede paranın önemli bir faktör olduğuna inananlardan biri de Ahmet Oktay'dır:

“Romanın ikinci bölümünde Bursa Canavarı'nın cinayet işleyerek verdiği parayla Büyükada'da Matmazel Noralya'ya ait köşke taşınır. Bütün ömrü boyunca evlenmeden yaşayan ve babaannesinin telkinleriyle Müslüman olan Noralya'nın ruhsal varlığını duyumsayan Ferit, kadının hatıra defterindeki düşüncelerin etkisiyle yavaş yavaş bunalmalarını atlatır, manevi varlığın önemini anlar” (Oktay, 1993: 1232).

Onun için Peyami Safa'nın Huxley'i kendisine yakın görmesi de çok doğal. Time Must Have a Stop'da Tanrı'ya, dine filan inanmayan Sebastian adlı bir genç, tanıştığı İtalyan kitapçı Bruna'nun etkisiyle sonunda mistik olur. Amcası keyfine ve zevkine düşkün bir hedonisttir ve başta Sebastian hayrandır ona. Ferit de hedonist ve çapkın bir babanın oğludur, ama sonra onun etkisinden kurtularak Noralya'nın etkisiyle mistik olur. Huxley mistisizm ile ilgili düşünceleri, görüşleri romanda Bruno'nun yazdığı notlar biçiminde verir. Peyami Safa da aynı konuyu Noralya'nın notlarıyla verir. Okura. Üstelik Noralya'nın notlarının bir kısmı da Huxley'in The Perennial Philosophy adlı açıklamalı antolojisinden aynen alınmıştır. Huxley romandaki bir münasebetle Rimbaud'un L'Eternite şirinden birkaç dizeyi kullanır. Peyami Safa da aynı dizeleri Ferit'e söyler ve çevirtir. Peyami Safa, Huxley'in yapıtından yola çıkıyor ve metapsikoloji hakkında kitaplarda okuduğu vakaları bir araya toplayarak adeta metapsişik olaylar derlemesini roman biçiminde sunuyor bize" (Moran, 1991: 193).

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Enis Behiç Koryürek gibi birçok yazar ispiirtizma veya metafizik düşünceden faydalanmıştır. Doğal olarak Türk edebiyatında, ispiirtizma veya metafizik düşünceden istifade ile yazılan kitaplar bunlarla sınırlı değildir. Bu isimlerini saydığımız eserler dışında kalan bazı roman ve hikâyelerde de bu metotlardan faydalanılmış olması gayet tabiidir.

Yalnız bu türde kaleme alınmış romanları, psikanaliz veya psikolojik roman adı verilen türle karıştırmamak gerekir.⁷⁰ Her ikisinde de psikolojiden istifade edilmiştir ama birisinde metafizik diğerinde psikoloji daha ön plandadır. Bu çalışma sonucunda vardığımız sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Bazı sosyal olaylar gibi metafizik düşünce de önce sosyal hayatta ortaya çıkmış daha sonra edebiyata yansımıştır.
- b. Herkes olmasa da bir takım insanlar, ispiirtizma veya metafizik düşünceye inanmaktadır.
- c. Metafizik düşünce sayesinde bazı insanların, inanç çizgilerinde, inançsızlıktan inanca doğru değişiklikler olabilmektedir.
- d. İnsanın metafizik durumları kabul edebilmesi için mutlaka inanç sahibi olması gerekir.

⁷⁰ Psikolojik roman ve psikanaliz metodun kullanılmasıyla kaleme alınmış birkaç eseri, hazırlamakta olduğum başka bir çalışmada teferruatlı bir şekilde ele almaktayım.

e. Bu tür eserlerde geçen olaylar, fizik kurallarını zorlayacak kadar aklın idrak unsurları dışında yer alabilir. Fizik ötesi manasına gelen metafizik terimi de zaten bu durum sebebiyle tercih edilmiştir.

f. Metafizik veya ispiritizma, Rüyalar, Varidat-ı Süleyman, Matmazel Noralya'nın Koltuğu gibi eserlerdeki inanç unsuru yanında, Saatleri Ayarlama Enstitüsü gibi romanlarda komediyi sağlamıştır.

g. Temeli Giritli Ali Aziz Efendi tarafından kaleme alınan Muhayyelat'a(1796) kadar dayanan ispiritizma veya metafizik düşünce, bugün hâlâ varlığını devam ettirmektedir.

h. Bu tarz romanlar, olağanüstü adımı verdiğimiz bir takım hisler veya güçlerden bahsederler.

1. Her şeye rağmen bu türden tahkiyeli eserler ilgi ve rağbet görmüştür.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Samet. (1978). *İlk Köşe*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınları.
- Aktaş, Şerif. (2005). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1860-1920)*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Akyüz, Kenan. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ararad, M. Tevfik. (1949). *Edebiyat Aleminde Metapsychique Bir Hadise*. Edebiyat Alemi.
- Aslan, Pelin.(2011). Spiritüalizm, Materyalizm ve Fantastik Üzerine Farklı Bir Hüseyin Rahmi Gürpınar Anlatısı: Ölüler Yaşıyor Mu?, *Turkish Studies*, (6/1), s. 620
- Aytaç, Gürsel. (2005). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Edebiyat.
- Aytaç Gıyasettin. (2000). Peyami Safa'nın Matmazel Noralya'nın Koltuğu Adlı Romanından Esere Yansıyan Şahıslar Dünyası. *Türk Yurdu*. Cilt: 20, (153-154), s. 267.
- Ayvazoğlu, Beşir[Hazırlayan] ve Gezgin, Hakkı Süha. (1999). *Edebi Portreler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (1996). *Geleneğin Direnişi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (1985). Saatleri Ayarlama Enstitüsü Yahut Bir İnkıraz Felsefesi. *Töre Dergisi*, (169-170), s. 30.
- Beyatlı, Yahya Kemal. (1990). *Kendi Gök Kubbemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bolay, Süleyman Hayri. (1990). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, Tuğba. (2000). Batı Edebiyatında Ütopyalara ve Yalnızlık Romanı. *Türk Yurdu*. Cilt: 20, (153-154). s. 286
- Duymaz, Recep. (1999). *Muhayyelat Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Arma Yayınları.

- Duymaz, Recep. (2000). Muhayyelat'ın Anlatı Tekniğimizdeki Yeri. *Hece Dergisi*. Yıl: 4, (46-47), s. 61.
- Gürbüz, Hüseyin. (2000). Sosyal Meseleler Açısından Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri. *Hece Dergisi*. Yıl: 4, (46-47), s. 293.
- Huyugüzel, Ömer Faruk. (2000). *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, Mehmet. (1998). *Edebiyatımızın İçinden*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan. (2010). *Batı Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Koryürek, Enis Behiç. (1949). *Çedikçi Süleyman Çelebi: Varidat-ı Süleyman*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Kutlu, Mustafa. (1983). Tanpınar'ın Yalan Dünyası. *Yönelişler Dergisi*, (22), s. 1.
- Mardin, Ömer Fevzi. (1950). *Varidat-ı Süleyman Şerhi*. İstanbul: İlahiyat Külliyyatı
- Moran, Berna. (1991). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, Berna(1978). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü. *Birikim Dergisi*, C. 6, (37), s. 46.
- Okay, Orhan. (2010). *Bir Hülya Adamının Romanı; Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, Orhan(1992). *Büyük Türk Klasikleri*. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.
- Oktay, Ahmet. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Safa, Peyami(1994). *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sarı, Ahmet. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Seyfettin, Ömer. (2005). *Bütün Eserleri-VIII*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1991). *Hikâyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, Mehmet. (1999). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tuncer, Hüseyin. (1994). *Beş Hececiler*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu-TDK(1966). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uludağ, Zekeriya. (1996). *Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi ve Spiritüalizm*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. (1991). *Bir Acı Hikaye*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Yalçın, Soner. (2009). *Bu Dinciler O Müslümanlara Benzemiyor*. İstanbul: Doğan-Egmont Yayıncılık.
- Yıldırım, Tahsin. (2003). *Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız*. İstanbul: Selis Yayıncılık.